

Прохоренко Т. Г., кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ

У статті розглянуто сутність і структуру професійної мобільності як важливого чинника професійної та соціальної адаптації людини до швидкоплинних змін в усіх сферах сучасного суспільства. Акцентується увага на ролі професійної мобільності в механізмах успішної самореалізації особистості в професійній діяльності та кар'єрному просуванні, звертається увага на її особливості в сучасних умовах.

Ключові слова: професійна мобільність, системна якість, адаптація, конкурентоспроможність, самореалізація, креативність, успішність, кар'єра.

Актуальність проблеми. Усе наростаюча мінливість сучасного світу, безпрецедентні для історії цивілізації темпи соціальних та науково-технічних змін привели до стрімких перетворень в усіх сферах життя суспільства, до взаємопроникнення різних галузей діяльності та знань. Суттєво вплинула на професійну діяльність інформатизація, яка забезпечила: активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, який постійно розширюється; інтеграцію інформаційних технологій у наукові та виробничі види діяльності, що ініціює розвиток усіх галузей суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень інформаційного обслуговування, доступність до джерел інформації тощо. Усі ці атрибути сучасного суспільства, економіки вимагають від фахівців високої інтелектуальної та професійної мобільності, умінь оперативно орієнтуватися в професійному середовищі, що динамічно трансформується, приймати кваліфіковані рішення, адекватні швидко змінній ситуації. Спеціалісти сьогодні повинні інтенсивніше оволодівати новими навичками та вміннями, краще адаптуватися до невизначеного середовища. Дані вимоги не тільки затребувані в сучасних умовах, але і стають важливим чинником успішної самореалізації фахівця.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Поняття «професійна мобільність» є предметом дослідження різних галузей знань, однак саме соціологія розглядає її комплексно, на перетині особистісного та соціального, суб'єктивного та об'єктивного. Перші положення про професійну мобільність як невід'ємну складову суспільного життя викладені у працях Б. Барбера, Ю. Веніга, Е. Гідденса, П. Сорокіна. Результати вивчення різних її аспектів широко представлені у класичних працях західних і радянських соціологів (Р. Бендікс, Т. За-

славська, С. Липсет, Р. Ривкіна, Е. Саар, М. Тітма, Г. Чередниченко та ін.). Зокрема, у роботах зарубіжних учених Х. Гуна, Ш. Фітцпатрика розкривається взаємозв'язок освіти, кар'єри та соціальної мобільності молодого спеціаліста. Значний внесок у розробку теоретичних основ формування професійної компетентності як фундаменту розвитку мобільності майбутніх фахівців в умовах безперервної вищої освіти зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: А. Вербицький, С. Гончаренко, Р. Дейв, Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Ничкало та ін. Протягом останніх років до цієї проблеми звертались: Л. Сушенцева, Є. Іванченко, Е. Сайфутдинова, Н. Коваліско, Н. Грицькова, Н. Чернуха, Н. Кожемякіна та ін. [1–5]. Проаналізувавши дослідження вчених, слід зазначити, що професійна мобільність розглядається ними як інтегральна якість особистості, з одного боку, та як процес перетворення людиною себе самої та оточуючого її професійного і життєвого середовища – з іншого.

Мета статті – виявити сутність і структуру професійної мобільності фахівця, проаналізувати її роль у механізмах успішної професійної та соціальної самореалізації, кар'єрному просуванні, особливості прояву в сучасних умовах.

Вклад основного матеріалу. На динамізм і швидкоплинність сучасного соціального життя в усіх його сферах указує різноманітність категорій, які використовуються сьогодні в науковому обігу: «соціальна мобільність», «соціокультурна мобільність», «професійна мобільність», «академічна та освітня мобільність» тощо.

Професійна мобільність – це один із видів соціальної мобільності, який визначається не лише здатністю особистості змінювати свою професію, місце і напрямок діяльності, але й умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а також здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище. У більшості випадків результатом професійної мобільності стає ефективна трудова діяльність. Виходячи з такого визначення, структуру професійної мобільності можна представити як: 1) здатність особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати знання та вміння, які забезпечують ефективність нової професійної діяльності; 2) рухливість особистості, спроможність її до динамічного нарощування власного ресурсу, до швидкого пересування, змін; 3) ознаки кар'єрного просування та розвитку індивіда; 4) процес переходу індивіда або професійної групи з однієї професійної позиції в іншу [5, с. 7].

Професійна мобільність може бути як горизонтальною, так і вертикальною. Під горизонтальною професійною мобільністю слід розуміти перехід індивіда з однієї професійної групи в іншу, що розташована на тому ж рівні в плані оплати праці й престижності професії, тобто переміщення фахівця без

якісної зміни професії і кваліфікації. Під вертикальною професійною мобільністю мається на увазі переміщення індивіда з одного професійного прошарку в інший [1, с. 3].

Здатність людини протягом життя навчатися і змінювати вид діяльності зумовлюється цілим рядом причин, які можна розподілити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні причини професійної мобільності – це якості особистості, освіта, вплив на свідомість професійного оточення, що зумовлює відповідний рух у межах даного професійного середовища або перехід в інше, більш привабливе. Зовнішні причини визначаються змінами у мікро- та макросоціальному середовищі. Ці зміни можуть бути викликані необхідністю зміни професії, робочого місця, статусу в організації у результаті зміни місця проживання, нових сімейних обставин, погіршення стану здоров'я, а також економічним і соціальним станом держави, спрямованістю та інтенсивністю соціальних реформ, науково-технічним прогресом, розвитком інформаційних технологій, структурними змінами в економіці, системі професійної освіти, тенденціями на ринку праці, наявністю можливостей для соціальних переміщень у суспільстві і т. д.

Професійна мобільність – це системна якість особи фахівця, яка включає в себе цілу низку знань, умінь, здібностей, особистих якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Головним чинником тут виступає внутрішня свобода особистості, її вміння відкинути сформовані стереотипи та поглянути на життєву і професійну ситуацію по-новому, нестандартно, інколи виходячи за межі буденності. Це під силу лише творчій людині, яка володіє креативними здібностями.

У процесі переміщення індивідів між групами професійної структури суспільства соціальні суб'єкти повністю або частково змінюють свій професійний статус, тому важливою характеристикою стає здібність спеціаліста швидко пристосовуватися до умов і змісту професійної діяльності, до нових обставин, уміння відстежувати і правильно оцінювати стан довколишнього простору, самостійно орієнтуватися в професійному світі. Усе це неможливо без наявності прагнень до постійного навчання. Здібність до безперервного вдосконалення професійної підготовки дозволяє таким фахівцям самовдосконалюватися протягом усього життя і складається з таких компонентів, як прагнення до самопізнання, самовизначення, саморозвитку, що є свідченням наявної індивідуальної вмотивованості і цілеспрямованості до певного виду діяльності.

У цілому професійна мобільність може розглядатися як механізм, що обумовлює ступінь адаптованості та конкурентоспроможності фахівця на ринку праці. Крім того, вона стає суттєвим фактором професійної успішності, тому що забезпечує як внутрішній механізм розвитку самої людини, так

і якісне й ефективне перетворення оточуючого професійного та життєвого середовища.

Професійний успіх є важливою складовою життєвого успіху людини і відображується в ступені творчої своєрідності кінцевого результату діяльності, у досягненні поставленої мети, у перевищенні своїх попередніх результатів, тому орієнтація особистості на досягнення успіху є важливою умовою розвитку як особистості, так і суспільства.

Досягнення успіху супроводжується отриманням винагород, гарної роботи і відповідних життєвих умов, підвищенням соціального статусу і самооцінки, позитивними емоціями, появою цікавого кола спілкування тощо. Справжній же успіх завжди передбачає наявність внутрішньої задоволеності та почуття гармонічності свого життя, позитивне світосприйняття, відсутність почуття нереалізованості, непотрібності, віру в себе і свої можливості. Успішну людину характеризують активність життєвої стратегії, мотивація на досягнення, креативність, прагнення до саморозвитку, внутрішня свобода.

У періоди суспільних трансформацій доволі часто спостерігається розбалансованість між критеріями професійного успіху, домінуючі позиції відводяться зовнішнім атрибутам, таким як гроші, влада, слава, престиж, відповідний стиль життя тощо, що може призвести до різного роду особистісних, професійних і соціальних деформацій. Зокрема, внутрішньо неготова до успіху людина дуже часто не здатна правильно розпорядитися досягнутим, тому його результати або безцільно розбазарюються, або формують негативні риси характеру – гординю, зверхність, почуття всездозволеності, нещирість, егоїзм та ін.

Комплекс виділених якостей і характеристик особистості фахівця, спрямований на успішну його самореалізацію в професійній діяльності, стає прикладом успішної професійної мобільності, важливою умовою кар'єрного просування та побудови професійної кар'єри. Останню більшість соціологів трактують як соціально визнані зразки послідовності професійних занять, упорядкованих за ієрархією престижу, влади, винагороди. Це процес і результат переміщення людини між трудовими позиціями чи професійними заняттями впродовж її життя. Професійна кар'єра має важливе соціальне значення, оскільки є складовою процесу відтворення професійного потенціалу суспільства, засобом самоствердження і самореалізації людини, дає можливість бачити перспективу власного професійного розвитку, елементом соціального контролю, що погоджує в собі як матеріальні, так і нематеріальні засоби.

Перетворення можливості кар'єри в реальну кар'єру відбувається під впливом різних чинників, зокрема: особливостей системи освіти та її доступності, ситуації на ринку праці; структури власності, місця державного секто-

ру в економіці; структури зайнятості у певних галузях виробництва; структури трудової організації, типу власності, на якій вона заснована, та ін. Вплив цих об'єктивних чинників опосередковується особистісними характеристиками індивідів, такими як стать, освіта, вік, соціальне походження, здібності, мотивація тощо.

Аналіз соціального сенсу кар'єри свідчить про абсолютні переваги мотивації поліпшення матеріального становища, пов'язаного з кар'єрним зростанням. Однак значущими є також й інші бонуси кар'єрного зростання. Це – наявність можливостей для реалізації своїх професійних планів, подальшого професійного розвитку, досягнення певного соціального положення, входження до еліти, отримання влади над людьми тощо.

Можна виділити дві основні моделі кар'єрного просування: пов'язана з орієнтаціями на досягнення і, навпаки, аскриптивна. Перша модель кар'єрного успіху акцентує увагу на якісній освіті, професіоналізмі, ініціативності, комунікабельності, природній обдарованості. Друга – передбачає кар'єрний успіх в організації «людини зі зв'язками», орієнтується на удачу та репутацію «своєї людини». Професійна компетентність та подальше її вдосконалення в даному випадку відходять на другий план.

Характеризуючи сучасні тенденції, пов'язані з професійною мобільністю, слід відмітити, що спостерігається інтенсивна висхідна мобільність серед деяких груп висококваліфікованих спеціалістів, пов'язана з їх професійним зростанням і затребуваністю на ринку праці (ІТ-фахівці, інженери з автоматизації виробництва, маркетологи, логісти тощо). З'явилися нові престижні види діяльності, що помітно змінили соціально-професійну структуру суспільства.

Крім того, простежуються міжпоколінні відмінності в процесі професійної мобільності. Готовність до зміни характеру діяльності, яка є сьогодні чи не головним чинником успішного працевлаштування, дуже висока у молоді. Від покоління «батьків» молодь відрізняється наявністю «мотивацій на досягнення», а саме орієнтацій на професійне зростання, швидку кар'єру. Старше ж покоління більш орієнтоване на зручність і комфортність роботи.

З другого боку, в механізмах соціально-професійного просування спостерігаються і негативні тенденції, викликані соціально-економічною нестабільністю, яка склалася в Україні. Це супроводжується несприятливою трансформацією структури зайнятості, зростанням безробіття, масовим зубожінням значної частини населення. За таких умов професійна мобільність в усіх її проявах отримує доволі нестійкий характер і в значній мірі залежить від скороминучих факторів. Так, високого положення здатні добиватися випадкові люди, непрофесіонали або навіть представники кримінальних структур.

У таких суспільствах доступ до еліт у значній мірі залежить від політичних і родинних зв'язків, а не від рівня професійної компетенції, освіти або інтелектуальних здібностей.

Висновки. У суспільстві, яке трансформується, в якому більша частина населення обтяжена матеріальними проблемами, професійна мобільність стає не тільки умовою виживання, але і досягнення професійного, а відповідно і соціального успіху. За таких умов важливо, щоб держава формувала так звану систему соціальних ліфтів, завдяки яким будь-яка талановита людина змогла б зробити успішну професійну кар'єру. Це може стати сприятливою умовою подальшого досягнення рівня соціальної та економічної стабільності в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицькова Н. В. Професійна мобільність фахівця: сутність та структура. *Вісн. ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2010. № 12 (199). С. 25–32.
2. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2005. 181 с.
3. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Кривий Ріг: Вид. дім, 2011. 439 с.
4. Чернуха Н. М. Формування соціальної мобільності студентів в сучасному інтеграційному освітньому просторі. *Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість*: зб. матеріалів конф., 13–15 листоп. 2012 р. С. 91–101.
5. Шпекторенко И. В. Профессиональная мобильность государственных служащих. *Образование и о-во*. 2007. № 6. С. 4–9.

REFERENCES

1. Hrytskova, N. V. (2010). Profesiina mobilnist fakhivtsia: sutnist ta struktura. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 12 (199), 25-32 [in Ukrainian].
2. Ivanchenko, Ye.A. (2005). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi navchannia u vyshchychkh navchalnykh zakladakh. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
3. Sushentseva, L. L. (2011). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka : monohrafiia / za red. N. H. Nychkalo; Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Kryvvi Rih: Vydavnychiy dim [in Ukrainian].

4. Chernukha, N. M. (2012). Formuvannia sotsialnoi mobilnosti studentiv v suchasnomu intehratsiinomu osvithnomu prostori. *Innovatsiini protsesy v osvithnomu prostori: dostupnist, efektyvnist, yakist* : zb. mater. konf., 13–15 lystop. 2012 r., 91–101 [in Ukrainian].
5. Shpektorenko, I. V. (2010). Professionalnaya mobilnost gosudarstvennyih sluzhaschih. *Obrazovanie i obschestvo*, 6, 4-9 [in Russian].

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТИ

Прохоренко Т. Г.

В статье рассмотрены сущность и структура профессиональной мобильности как важного фактора профессиональной и социальной адаптации человека к кардинальным изменениям во всех сферах современного общества. Акцентируется внимание на роли профессиональной мобильности в механизмах успешной самореализации личности в профессиональной деятельности и карьерном продвижении, обращается внимание на ее особенности в современных условиях.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, системное качество, адаптация, конкурентоспособность, самореализация, креативность, успешность, карьера.

PROFESSIONAL MOBILITY AS A FACTOR OF PROFESSIONAL SUCCESS

Prokhorenko T. G.

The article states that the unprecedented pace of social history of civilization, scientific and technological changes required by specialists of high professional mobility. Professional mobility – is a kind of social mobility, the quality system of the individual professional, which includes knowledge, skills, abilities, personal qualities, values. Professional mobility requires not only the transfer of an individual from one professional to another position, but also its mobility, willingness to rapidly increase its own resources in accordance with the upcoming changes.

The main factor here is the inner freedom of the individual and his ability to discard stereotypes formed, the ability to look at life and professional situation in a new way, outside the box. This is the force of the creative person. In the process of professional movement becomes an important characteristic of professional ability to quickly adapt to new circumstances, to orient himself in the professional world. It actualizes the desire and ability to continuous learning, continuous improvement of vocational training, allows such professionals to cultivate lifelong learning. They are also characterized by the pursuit of self-knowledge and self-determination. No less important is the quality of belief in themselves and their future.

The ability for a professional displacement determines the level of adaptation and competitive specialists in the labor market is a significant factor in his professional success. The result is a domestic professional development, as well as the surrounding living environment and professional transformation. Professional success is an important part of human life and success is reflected in the achievement of these goals, the creative originality of the end product, in excess of their previous results.

An example of a successful professional and social mobility is a career, which is a human movement between the positions of labor or professional occupations throughout his working life. Analysis career motivations indicates the predominance of motivation to improve the material situation followed and other bonuses: the availability of opportunities for the realization of their professional plans for further professional and personal development, the achievement of a certain social status, etc.

The author notes that in the period of social transformation mechanisms of social and professional movements are characterized by inconsistency and uncertainty, accompanied by, on the one hand, the demand for professional competence, but on the other hand, certain personal, professional and social strains.

Distinguished and studied two main models of professional movement: associated with a focus on personal achievements and, on the other hand, ascriptive. The first model focuses on quality education, initiative, communication skills, natural talent. The second provides for career success in the organization of «man with connections», it focuses on the success and reputation of «their man».

Keywords: *professional mobility, system quality, adaptation, competitive, self-realization, creativity, success, career.*

